

Poznań, dnia 21 marca 2022 r.

dr hab. Dariusz Nowak, prof. UEP
Instytut Zarządzania
Katedra Zarządzania Zasobami Przedsiębiorstwa

Recenzja
rozprawy doktorskiej
mgr Aleksandry Kieres pt.: „Ocena systemów wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych na przykładzie Brandenburgii i Pomorza Zachodniego”, napisanej pod kierunkiem naukowym dra hab. prof. US Krzysztofa Janasza

1. Podstawa przygotowania recenzji

Podstawą formalną przygotowania recenzji jest pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego dr hab. Stanisława Hońko, prof. US z dnia 11 lutego 2022 roku, w sprawie dokonania oceny pracy doktorskiej pani mgr Aleksandry Kieres.

Podstawą merytoryczną oceny jest rozprawa doktorska pt. „**Ocena systemów wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych na przykładzie Brandenburgii i Pomorza Zachodniego**”, napisana pod kierunkiem **dra hab. Krzysztofa Janasza prof. US**. W recenzji dokonano oceny zasadniczych aspektów rozprawy doktorskiej, w tym: wyboru problematyki badawczej i uzasadnienie wyboru tematu, celów, hipotez, problemów badawczych, zakresu rozprawy, źródeł informacji i metod badawczych, struktury i zawartości merytorycznej dysertacji, rezultatów rozprawy. W końcowej części sformułowano konkluzję kwalifikacyjną całej dysertacji.

2. Problematyka badawcza i uzasadnienie wyboru tematu rozprawy doktorskiej

Małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają w każdej gospodarce bardzo istotną rolę. Uważa się, że stanowią główny czynnik rozwoju gospodarczego każdego państwa, z jednej strony generują nowe miejsca pracy, przyczyniają się do redukcji bezrobocia i aktywizacji siły roboczej, z drugiej wypełniają nisze i zajmują się działalnością, którą nie są zainteresowane duże, często globalne przedsiębiorstwa. Firmy z tego sektora charakteryzują się jednak stosunkowo małym potencjałem rozwojowym, w tym innowacyjnością. Wymagają zatem wsparcia ze strony różnego rodzaju instytucji, organizacji i samorządów. Wsparcie to może przybierać różnorodny charakter w tym: finansowy, inwestycyjny, usług doradczych i szkoleniowych, a także poszukiwania partnerów biznesowych.

W powyższą tematykę wpisuje się problematyka poruszona w dysertacji doktorskiej pani mgr Aleksandry Kieres, która za przedmiot swoich rozważań przyjęła próbę oceny wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych. Oceny tej dokonała poprzez analizę

porównawczą dwóch regionów: Brandenburgii i Pomorza Zachodniego. W szczególności Doktorantka stara się badać uwarunkowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw sektora MŚP, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł finansowania nowatorskich pomysłów. W zakresie jej zainteresowań, jak podaje we wstępie, są ponadto kwestie dotyczące innowacji, które rozpatruje z punktu podstawy paradygmatu nowoczesnego wspierania gospodarki, małe i średnie przedsiębiorstwa, jako podmioty korzystające ze wsparcia oraz regionalne wspieranie innowacji. Zaprezentowany przedmiot zainteresowań ma skomplikowany i wielopłaszczyznowy charakter, co powoduje, że próby wpisania go w ramy zarządzania, zwłaszcza w sytuacji nieustannie zmieniającego się otoczenia, były zadaniem trudnym, złożonym i skomplikowanym. Wymagały z jednej strony rzetelnych studiów literaturowych, z drugiej zaawansowanych badań empirycznych, dzięki którym można było dokonać weryfikacji założeń pierwotnych. W mojej opinii nie ulega wątpliwości, że podjęta w pracy tematyka jest aktualna, interesująca, ambitna, trudna w realizacji, wymagająca z jednej strony znacznych nakładów czasowych, z drugiej doskonałego warsztatu badawczego. Ponadto, należy podkreślić, że podjęta problematyka, jak i zakres prowadzonych badań, wpisują się w aktualne trendy badawcze oraz ich implementację w praktykę gospodarczą. Omawiany w dysertacji zakres tematyczny, stosunkowo rzadko poruszany jest przez innych badaczy, zazwyczaj ma charakter fragmentaryczny, wycinkowy, skupiający się na szczegółowych zagadnieniach dotyczących konkretnego problemu.

Wnikliwa analiza problematyki, zaprezentowana w założeniach rozprawy, pozwoliła Doktorantce zidentyfikować lukę badawczą, którą stanowi rozbieżność między ujęciem teoretycznym wsparcia, a jego teoretyczną weryfikacją. Należy zgodzić się bowiem z tezą, że „w dziedzinie badań innowacji w regionach dominują badania teoretyczne (...) rzadkie natomiast są prace gdzie w centrum zainteresowania (...) są pojedyncze innowacyjne podmioty regionalne”. Wybór tematu rozprawy jest zatem ważny, aktualny i ponadczasowy, zarówno z naukowego, jak i poznawczego punktu widzenia, wzbogacający z jednej strony zasoby dotychczasowej wiedzy o przedmiocie badań, z drugiej charakteryzujący się wysoką użytecznością dla praktyki gospodarczej, która dotychczas nie miała wystarczającego wsparcia teoretyczno-metodycznego ze strony nauki. Można zatem zaznaczyć, że rozważania zawarte w treści mają charakter nowatorski i w znacznej części odkrywczy. W mojej opinii zaprezentowana analiza, refleksje, opinie i autorskie wnioski stanowią swoisty przyczynek do rozwoju teorii badanych zjawisk, wkład w rozwój metod badawczych, a także głos w dyskusji, będący inspiracją do polemiki i twórczej dyskusji.

3. Ocena hipotezy i celów badawczych rozprawy doktorskiej

Zgodnie ze sformułowaniem zamieszczonym we wstępie celem rozprawy „(...) ma być próba oceny (*powinno być jest ocena, p.r.*) systemów wspierania innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw w regionach przygranicznych, przeprowadzona na podstawie analizy porównawczej podjętego tematu w dwóch sąsiadujących ze sobą regionach transgranicznych: województwa zachodniopomorskiego i landu Brandenburgii.” Moim zdaniem prezentowany cel jest logiczny, merytorycznie poprawny, jego rozbiór pozwala stwierdzić, że Autorka skupiła się na interesującym, zarówno z praktycznego, jak i teoretycznego punktu widzenia problemie, który dotyczy „różnych istotnych dla innowacji czynników w przestrzeni”, „organizacji transferu wiedzy i technologii oraz wsparcia zorientowanego na branże sieci i klastrów” oraz „możliwości optymalizacji regionalnego wspierania innowacji”. Wskazany cel był podstawą sformułowania pytania naukowo-poznawczego, w brzmieniu „Przy jakich warunkach na regionalnej płaszczyźnie, w małych i średnich przedsiębiorstwach pojawią się potencjały innowacyjne?”. Odpowiedź na powyższe pytanie stanowi jednocześnie uzasadnienie podjętego

tematu, zwłaszcza w aspekcie poznawczym i aplikacyjnym. Należy zatem podkreślić, że cel pracy oraz logicznie postawione pytanie badawcze posiadają swoje merytoryczne uzasadnienie w temacie dysertacji, wpisują się w problematykę i tematykę ocenianej rozprawy, mają charakter rzeczowy, odpowiedni do poziomu i zakresu prowadzonych badań teoretyczno-empirycznych.

Pewne wątpliwości chciałbym jednak zgłosić do innego celu prezentowanego we wstępie, w brzmieniu: „Obok optymalizacji dla instytucjonalnego obszaru innowacji praca ta **ma na celu również natężenie możliwych sposobów** rozwiązania problemu finansowania małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)” (s. 12). Takie sformułowanie jest bardzo nieczytelne, trudno z powyższego zdania wywnioskować co Autorka miała na myśli.

Niewielkim mankamentem pracy jest również brak rozbicia skomplikowanego i złożonego celu na szczegółowe aspekty badawcze, w tym dotyczące kwestii teoretycznych, empirycznych, aplikacyjnych i poznawczych. Ich prawidłowe sformułowanie znacznie ułatwiłoby odbiór pracy, zwłaszcza biorąc pod uwagę wielowątkowość i objętość dysertacji. Autorka co prawda wskazuje, że w zakresie teoretycznym jej zamiarem było usystematyzowanie dotychczasowej wiedzy w zakresie:

- objaśnienia podstawowych nazw,
- identyfikacji najważniejszych podstaw docelowych działań innowacyjnych,
- rozważań dotyczących regionalnego wsparcia innowacji.

Wydaje się jednak, że zakres celów teoretycznych jest znacznie szerszy, a szczegółowa prezentacja ma charakter tabelaryczny, bez pogłębionej analizy. Chciałbym również zaznaczyć, że w mojej opinii, w pracy zrealizowano dodatkowo cele empiryczne, poznawcze i aplikacyjne. Szczególnie istotna jest ostatnia grupa, o charakterze użytkowym, która w większości prac awansowych jest pomijana. Można zatem zaznaczyć, że Autorka rozprawy realizuje jeden z postulatów nauki dotyczący łączenia wyników badań z ich empiryczną implementacją.

Prócz celu i pytania badawczego Doktorantka sformułowała hipotezę główną, która mówi że „Polityka finansowa wspierania działalności innowacyjnej oraz brak istnienia efektywnych systemów transferu technologii stanowią optymalny hamulec przedsięwzięć innowacyjnych w badanych regionach transgranicznych”. Potwierdzenie lub odrzucenie hipotezy głównej wiązało się z koniecznością weryfikacji dwóch hipotez cząstkowych:

1. Innowacyjny rozwój w małych i średnich przedsiębiorstwach (MŚP) powiązany jest z założeniami, że podczas całego procesu innowacji, dostępna jest optymalna oferta wsparcia.
2. Skuteczne podejście do regionalnego wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) musi uwzględniać główne determinanty regionalnych działań innowacyjnych: „wiedza”, „tworzenie sieci”, „finansowanie”.

W moim przekonaniu hipoteza główna oraz hipotezy cząstkowe są logiczne, trafnie sformułowane oraz wartościowe w aspekcie poznawczym. Biorąc jednak pod uwagę obszerność i znaczenie badanego problemu ich liczba wydaje się ograniczona. Można jednak przyjąć, że podejście takie miało charakter zamierzony, a nie uwzględnione problemy będą przedmiotem dalszych badań Doktorantki. Z obowiązków recenzenta chciałbym również zwrócić uwagę na pewną nieprecyzyjność. Autorka w hipotezach używa pojęć „optymalny hamulec” i „optymalna oferta”, nie wyjaśniając jednocześnie co rozumie poprzez wskazaną „optymalność”. W zależności od zasobów, potencjału, celów, rodzaju działalności itp. optymalność może być różnie postrzegana, począwszy od uwzględnienia kilkudziesięciu czynników z jednej strony do jednego o zasadniczym znaczeniu z drugiej.

Sumując, mimo pewnych wątpliwości, uważam że wskazany cel, problem badawczy oraz hipotezy są poprawnie sformułowane, zasadne i odpowiednie do zakresu i przyjętej problematyki. Można zatem

uznać, że ta część rozprawy jest kompletna i poprawna, zawiera bowiem wszystkie wymagane elementy o właściwej treści merytorycznej i formalnej.

3. Zakres rozprawy, źródła informacji i metody badawcze

Cel pracy, hipoteza główna oraz częściowe wymagały zastosowania odpowiednich narzędzi badawczych i weryfikacyjnych. Autorka zastosowała interdyscyplinarną analizę przy wykorzystaniu różnorodnych metod.

Pierwsza część pracy o charakterze teoretyczno-poznawczym, obejmująca rozdział pierwszy i drugi oraz część trzeciego, oparta jest na pierwotnych i wtórnych źródłach obejmujących literaturę polską i obcojęzyczną, głównie niemiecką, a także informacjach pochodzące z witryn internetowych. Należy podkreślić, że realizacja celu o charakterze teoretycznym została dokonana na podstawie obszernych studiów literaturowych. Cytowane źródła obejmują 471 pozycji, w tym można zidentyfikować artykuły z czasopism oraz publikacje zwarte. Dobór, zakres, jak i wykorzystanie prezentowanej literatury należy uznać za poprawne. Pewien niedosyt budzi natomiast brak szerszej prezentacji własnych opinii i wniosków wobec przedstawionych poglądów.

W części empirycznej Autorka zastosowała głównie jakościowe metody analizy oparte na dwóch studiach przypadku, dotyczących regionu Brandenburgii we wschodnich Niemczech i polskiego Pomorza Zachodniopomorskiego, w których zdaniem Doktorantki, działalność innowacyjna jest wciąż stosunkowo słabo wykształcona. Chciałbym podkreślić, że moim zdaniem zastosowana metoda jest odpowiednia, Doktorantka zajmuje się bowiem zjawiskami nietypowymi, stosunkowo rzadko poruszonymi przez innych badaczy. Ponadto zastosowana metoda pozwoliła skonkretyzować odpowiedź na pytanie badawcze „przy jakich warunkach na regionalnej płaszczyźnie, w małych i średnich przedsiębiorstwach pojawiają się potencjały innowacyjne?”, a także sprecyzować szereg użytecznych, praktycznych i aplikacyjnych wniosków.

Wykorzystane metody jakościowe opierały się przede wszystkim na autorskich wywiadach z różnymi podmiotami zlokalizowanymi w badanych regionach. Na wyróżnienie zasługuje umieszczenie scenariusza wywiadu w końcowej części pracy, co w sposób syntetyczny umożliwia zapoznanie się z badaniem. Ponadto w tym miejscu można zgodzić się z Autorką, która mówi, że „środek ten (studium przypadku) pozwala na uzyskanie dużo epizodycznych i szczegółowych informacji, które za pomocą standartowych ankiet najprawdopodobniej nie mogłyby być uzyskane”. Prócz autorskich wywiadów wykorzystano również analizę różnego rodzaju dokumentów, w tym wtórne dane statystyki urzędowej. Podejście takie umożliwiło kontrastowe porównanie dwóch regionów. Sposób przeprowadzenia badania oraz prezentacja wyników świadczą o bardzo dużej wiedzy Doktorantki w zakresie analizowanego problemu.

W pracy nie zaprezentowano natomiast metodyki badania jakościowego, które pozwoliłoby zweryfikować, skwantyfikować lub sfalsyfikować przyjęte hipotezy.

4. Struktura i zawartość merytoryczna dysertacji

Przechodząc do merytorycznej oceny problematyki recenzowanej dysertacji, chciałbym jeszcze raz podkreślić duże znaczenie podjętego tematu, ważnego i interesującego, z punktu widzenia zarówno dyskursu naukowego, jak i praktyki gospodarczej. Moim zdaniem praca charakteryzuje się bardzo dużą pracochłonnością, wymagała pogłębionych studiów literaturowych, zaangażowania w prowadzeniu badań empirycznych, a także umiejętności analitycznego myślenia.

Oceniana praca ma charakter teoretyczno-poznawczy, wzbogaca wiedzę dotyczącą regionalnego systemu wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw, posiada ponadto walory metodyczne i aplikacyjne, które mogą zostać wykorzystane w praktyce życia gospodarczego.

Rozprawa doktorska pani mgr Aleksandry Kieres składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, załączników oraz abstraktu w języku angielskim.

Całość obejmuje 557 stron druku komputerowego, z czego 515 stanowi zasadniczą część pracy. W tekście rozprawy zamieszczono 102 tabele oraz 96 wykresów, które wzbogaciły wysoką wartość poznawczą pracy, jednocześnie ułatwiając jej odbiór i przekaz. W mojej opinii wszystkie części pracy stanowią zgodną, wzajemnie się uzupełniającą i logiczną całość, merytorycznie poprawną, podporządkowaną realizacji celu głównego.

We wstępie Autorka wyczerpująco uzasadnia wybór problematyki badania, wskazuje na istniejącą lukę badawczą, a także prezentuje cel i hipotezy pracy. Pewien niedosyt budzi jednak stosunkowo uboga prezentacja metodyki, a także brak celów szczegółowych i problemów badawczych. Mimo uwagi, ta część pracy jest kompletna, zupełna, zawiera bowiem wszystkie elementy, które powinny być w niej zawarte. Na pozytywną uwagę zasługuje fakt zaprezentowania procedury badawczej i struktury badania w formie graficznej.

Rozważania teoretyczne zapoczątkowano w rozdziale pierwszym, w którym analizie poddano szereg aspektów związanych z innowacjami, modelami procesów innowacyjnych, polityką innowacyjną państwa oraz polityką strukturalną Unii Europejskiej w zakresie wspierania procesów innowacyjnych. Na ogół prezentowane treści są logiczne i merytorycznie uzasadnione. Pewne wątpliwości budzi jednak zawartość pierwszego podrozdziału, w którym Autorka chciała zaprezentować teoretyczne podstawy innowacji, a przedstawiła swoistą prezentację pojęć, w tym: regionu, MŚP, branży i innowacji. Wskazane pojęcia stosunkowo luźno wiążą się z zapowiedzianą problematyką, w niektórych przypadkach mają charakter podręcznikowy lub nieaktualny. Ponadto we wstępie zapowiedziano, że „w pierwszym rozdziale pracy przyporządkowany i wyznaczony został projekt badawczy”, którego jednak nie dostrzegam.

W rozdziale drugim Doktorantka skupiła się na systemach wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw. W pierwszej kolejności, w mojej opinii słusznie, omówiła czynniki wyodrębniające systemy wspierania innowacji, w tym zagadnienia dotyczące wiedzy i procesów uczenia się. Kolejny aspekt dotyczył wspierania regionalnego potencjału innowacyjnego, w ramach którego zaprezentowano kwestie dotyczące transferu technologii, wspierania sieci innowacyjnych oraz instytucje wspierania innowacji. W moim przekonaniu pierwszy i ostatni aspekt nie budzą żadnych wątpliwości, niewątpliwie mają istotne znaczenie w procesie wspierania innowacji. Pewne wątpliwości mam jednak w przypadku problematyki dotyczącej wspierania sieci innowacji. Problematyka ta bowiem w sposób bardzo luźny wiąże się z tematem pracy, problemem badawczym i przyjętym celem. Autorka nie wyjaśnia dlaczego porusza ten wątek i w jaki sposób wiąże się on z przyjętą tematyką. Należy podkreślić, że próby zamieszczenia w pracy wszystkich aspektów związanych bezpośrednio lub pośrednio z innowacjami powodują nadmiernym rozrost pracy, jak i trudności w jej odbiorze. Logiczna i merytorycznie poprawna jest natomiast ostatnia część dotycząca uwarunkowań i determinant innowacyjności MŚP. Kończąc ocenę rozdziału drugiego, z formalnego punktu widzenia, chciałbym zadać Doktorantce pytanie dotyczące zamieszczania w pracy niektórych cytatów w języku angielskim. Niestety nie rozumiem czemu ma służyć takie podejście.

Rozdział trzeci zapowiada bardzo interesujące kwestie dotyczące metodyki badań nad regionalnymi procesami innowacji. Składa się z czterech części. W pierwszej zamiarem mgr

Aleksandry Kieres było zaprezentowanie metod badawczych działalności inwestycyjnych, niestety treść nie jest zgodna z tytułem podrozdziału, nie zwarto tam bowiem żadnej charakterystyki metod. Znacznie ciekawsza jest druga część, w której omówiono mierniki oceny działalności innowacyjnej. Zaprezentowany podział i ich precyzyjny opis stanowią istotny atut rozprawy. Również interesująca jest część dotycząca modelu badawczego. W szczególności chciałbym zwrócić uwagę na sformułowanie rzeczowego pytania badawczego: „Jakie warunki musi spełniać region, aby na danym obszarze mogły funkcjonować potencjały innowacyjne w MŚP?”, które zostało rozbite sześć pytań pomocniczych:

- Jak należy całościowo sporządzać, regionalne założenia wsparcia innowacji, aby z uwzględnieniem specyficznych dla regionu warunków generować trwałą regionalną innowacyjność i dynamikę innowacji?
- Jaka jest specyficzna, charakterystyczna cecha obu badanych regionów? Jakie między badanymi regionami ukierunkowane na innowacje, istnieją różnice strukturalne?
- Jakie czynniki sukcesu i jakie przeszkody wpływają na skuteczność różnych badawczych podejść?
- Jakimi możliwościami kształtowania i sterowania, dysponuje polityka regionalna zorientowana na innowacje w obu badanych regionach?
- W jakim stopniu wartości określonych mierników opisujących rozwój społeczno - gospodarczy regionu, zmieniają się w wyniku zrealizowanych inwestycji?
- Jakie powszechnie znane, pozaregionalne wnioski można zastosować w formułowaniu regionalnego programu wspierania innowacji?

W moim przekonaniu prezentowane problemy, zaprezentowane w formie pytań, są trafnie sformułowane i dobrze porządkują dalszy tok postępowania badawczego. Takie precyzyjne rozbicie zasadniczego problemu na szereg założeń szczegółowych umożliwiło Doktorantce prawidłowe rozplanowanie badań, sprzyja lepszemu opracowaniu narzędzi badawczych, a także chroni ją przed pominięciem ważnych aspektów badanego problemu, bądź zabrnieniu w obszary niezwiązane ściśle z przedmiotem badań. Ponadto w części tej czytelnie zaprezentowano etapy badania empirycznego. Ostatnia część rozdziału trzeciego charakteryzuje sposób doboru próby badanej, którego dokonano na podstawie przesłanek natury logicznej, a także na podstawie dostępnych źródeł informacji i danych statystycznych. W sumie Autorka przeprowadziła 28 wywiadów, po 14 w każdym z regionów, z przedstawicielami reprezentującymi różne obszary, w tym: gospodarcze, akademickie, administracyjne i biznesowe. W mojej opinii liczba przeprowadzonych wywiadów, dywersyfikacja próby, a także zakres pytań są optymalne, pozwalające osiągnąć założony cel. Szkoda, że nie dokonała szerszej charakterystyki zidentyfikowanej próby.

Podsumowując rozważania zawarte w rozdziałach teoretycznych oraz metodycznym, chciałbym podkreślić że stanowią one podstawę analiz, związanych z prezentacją wyników empirycznych prowadzonych badań, a które zaprezentowano w kolejnych dwóch rozdziałach, o bardzo rozbudowanym zakresie.

Rozdział czwarty zatytułowano „Aktywność innowacyjna przedsiębiorstw sektora MŚP w regionie Brandenburgii i województwa zachodniopomorskiego”. W jego ramach omówiono zasadnicze aspekty, w tym dotyczące: struktury badanych regionów, działalności innowacyjnej MŚP w tych regionach, transferu wiedzy i technologii oraz sieci i klastrów. Pierwszy podrozdział ukazuje nam przez pryzmat porównania charakterystykę badanych regionów. Charakterystyka ta jest skrupulatna, interesująca, o bardzo dużym ładunku poznawczym. Dodatkowo zobrazowano ją licznymi tabelami i

wykresami, które znacznie ułatwiają odbiór. Mimo wysokiej oceny tej części pracy, a zwłaszcza prezentacji interesujących danych chciałbym zwrócić uwagę Doktorantce, że przyjmuje ona miejscami charakter raportu, co można uznać za niewielki mankament. Prezentacja danych statystycznych powinna podlegać syntezy, należało zaprezentować najbardziej istotne aspekty, bezpośrednio związane z tematyką pracy i jej celem. Ponadto wiele zaprezentowanych danych dotyczy różnych okresów, które nie są związane z podanym zakresem czasowym badań. Kolejna część dotyczy działalności innowacyjnej MŚP w badanych regionach. Autorka jednak znacznie wykroczyła poza przyjęty zakres badań wskazany w tytule, dokonując również charakterystyki innowacyjności w Niemczech i w Polsce. Próby uwzględnienia szerokiego spektrum informacji powodują, że praca podlega nadmiernemu rozrostowi, i zawiera elementy, które nie są związane z tematem pracy. W podrozdziale trzecim zaprezentowano natomiast problematykę dotyczącą transferu wiedzy i technologii, która w mojej opinii bezpośrednio wiąże się zarówno z problemem badawczym, celem jak i tematem. Pewne wątpliwości mam natomiast do zastosowanej konstrukcji rozdziału, w której w pierwszej kolejności ukazano problem przez pryzmat rozważań teoretycznych. Zabieg taki powoduje, że brak jest wyraźnego podziału na część empiryczną i teoretyczną pracy. Ponadto również w tej części Autorka znacznie wykroczyła poza zakres badań, prezentując przykładowo system transferu technologii w Niemczech i w Polsce. Bardzo wartościowe i poznawcze są natomiast informacje dotyczące analizowanych regionów. Stanowią one niewątpliwie walor ocenianej rozprawy oraz źródło inspiracji do badań w tym zakresie. O ile w moim przekonaniu pierwsze trzy części w mniejszym lub większym stopniu wiążą się z tematem rozprawy, to część czwarta takiego związku nie posiada. Dotyczy ona sieci i klastrów, w ramach których zaprezentowano diagnozę istniejących powiązań, czynniki pobudzające rozwój sieci innowacyjnych oraz czynniki utrudniające rozwój sieci. Problematyka ta, ze względu na skomplikowany i wieloaspektowy charakter mogłaby być przedmiotem innej pracy doktorskiej. Co prawda klastry wspierają rozwój innowacji MŚP, w pracy dokonano jednak zasadniczo charakterystyki klastrów a nie systemu oferowanego przez nie wsparcia. Przykładowo można zadać pytanie dlaczego w pracy jest punkt dotyczący czynników pobudzających rozwój sieci innowacyjnych, a brak jest rozdziału dotyczącego czynników pobudzających rozwój innowacyjny małych i średnich przedsiębiorstw.

Również bardzo obszerny jest rozdział piąty, którego treść w moim przekonaniu mogłaby być podstawą odrębnej pracy doktorskiej. Doktorantka zasadniczo skupiła się tutaj na problemach finansowych związanych z działalnością innowacyjną MŚP w badanych regionach. W pierwszej kolejności zaprezentowała sposoby finansowania przedsięwzięć innowacyjnych, podobnie jak w poprzednim rozdziale rozpoczynając od aspektów teoretycznych. Można przyjąć, że dokonana charakterystyka jest kompletna, zaprezentowano bowiem najistotniejsze instrumenty, najczęściej wykorzystywane w praktyce, w tym kredyt, pożyczkę, kredyt handlowy, dłużne papiery wartościowe, leasing, faktoring, dotacje i subwencje oraz fundusze pomocowe. Prócz źródeł zewnętrznych zaprezentowano również źródła wewnętrzne. Analizując obszerny opis poszczególnych źródeł pojawia się pytanie, czy zdaniem Doktorantki wszystkie wskazane źródła służą do finansowania innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach? Autorka sama przyznaje, że wykracza poza przyjęty temat, mówiąc „Przedstawione wyżej źródła finansowania działalności gospodarczej dotyczą ogółu przedsiębiorstw, bez rozróżnienia klasy wielkości konkretnego podmiotu”. W celu przypomnienia Doktorantce chciałbym podkreślić, że rozprawa dotyczy systemu wsparcia innowacji MŚP, a nie ogółu przedsiębiorstw. Można zatem zgłosić pewną uwagę do zakresu prezentacji, który w mojej opinii z jednej strony znacznie wykracza poza temat dysertacji, z drugiej ma charakter typowo

podręcznikowy. Czytając pracę ma się wręcz wrażenie, że celem Doktorantki była maksymalizacja objętości. Przykładowo można zadać pytanie jaki związek mają elementy dotyczące oprocentowania pożyczek z systemem wsparcia? Czy kredyt kupiecki lub franchising można traktować jako system wspierania innowacji MŚP? Moim zdaniem usunięcie podręcznikowej części rozprawy znacznie ułatwiłoby jej odbiór. Dużo ciekawsza jest natomiast kolejna część, w której skupiono się na formach finansowania w badanych regionach oraz potencjale popytu na kapitał wysokiego ryzyka. W podrozdziałach tych ukazano ciekawe i interesujące problemy związane z finansowaniem w aspekcie porównawczym, a także podkreślono istotną rolę małych i średnich przedsiębiorstw w procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego. Mimo wysokiej oceny tej części rozprawy również tutaj można zgłosić uwagę polemiczną: przykładowo dlaczego zaprezentowano ofertę różnego rodzaju kredytów w Banku PKO BP SA, a pominięto oferty innych banków, i jaki związek mają te oferta z systemem wsparcia rozwoju MŚP w zakresie innowacji? Z definicji kredyt trudno traktować jako system wsparcia, a na pewno takiego charakteru nie ma kredyt obrotowy czy w rachunku bieżącym. W rozdziale tym ponadto dokonano analizy instrumentów pomocy publicznej, w tym pomocy regionalnej, horyzontalnej, sektorowej, de minimis, a także instrumentów pomocy z kapitału prywatnego i własnego przedsiębiorstwa. Integralną częścią rozdziału jest również charakterystyka czynników hamujących efektywność finansowania. Szczególnie interesująca jest zaprezentowana typologia obejmująca szeroki wachlarz elementów, a także prezentacja danych empirycznych dotyczących zagadnienia. Sumując chciałbym podkreślić, że rozważania zawarte w tym rozdziale charakteryzują się bardzo dużym zabarwieniem teoretycznym, niekoniecznie bezpośrednio związany z tematyką rozprawy. Próba syntetycznego ujęcia problemu i skupienie się na zasadniczych aspektach niewątpliwie przyczyniłyby się do znacznego podniesienia wartości poznawczej pracy i jej odbioru.

Ostatni rozdział stanowi odpowiedź na temat pracy i postawiony cel. Niewielkim mankamentem, który można zauważyć jest zbyt daleko idąca zgodność między tytułem rozprawy „Ocena systemów wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych na przykładzie Brandenburgii i Pomorza Zachodniego” a tytułem rozdziału szóstego „Ocena systemów wspierania innowacji wśród MŚP w badanych regionach i postulowane kierunki zmian”. Obydwa tytuły są bardzo podobne, co powoduje pewien dyskomfort poznawczy. Część ta jest jednak bardzo wartościowa, zasadniczo odpowiada na problemy badawcze zaprezentowane w części metodycznej. W mojej opinii szczególnie wartościowe jest zaprezentowanie mocnych i słabych stron badanych regionów, co pozwala czytelnikowi wyrobić zdanie dotyczące potencjału, ograniczeń i wyzwań. Ciekawa jest również prezentacja dynamiki rozwoju względnych sił Brandenburgii i województwa zachodniopomorskiego w ujęciu czasowym 2011 – 2019. Identyfikacja poszczególnych obszarów, a także obliczenie ich wartości było zadaniem trudnym, wymagającym stosunkowo dużego zaangażowania badawczego. Dodatkowo należy podkreślić fakt zobrazowania powyższych kwestii na wykresach 88 i 89. Podejście takie umożliwia czytelnikowi dokładną analizę problemu, a tym samym sformułowanie krytycznych i polemicznych tez. Kontynuując ocenę rozdziału należy zaznaczyć, że bardzo cenne z punktu widzenia aplikacyjnego są autorskie wnioski i rekomendacje, których wdrożenie w praktykę gospodarczą może przyczynić się do zintensyfikowania działalności innowacyjnej MŚP nie tylko w badanych regionach. Wnioski te mają charakter polemiczny, stanowią głos w dyskusji Doktorantki, mogą być źródłem twórczej krytyki i dialogu. Na uwagę zasługuje również wskazanie przez mgr Aleksandrę Kieres problemów, które nie zostały rozwiązane w pracy, a stanowią ciekawe obszary badawcze. Mogą one zostać wykorzystane przez innych naukowców zajmujących się podobną tematyką. Sumując chciałbym podkreślić wysoką wartość poznawczą

rozdziału 6, w tym jego aplikacyjny charakter. Autorka, wykorzystując określony zestaw narzędzi umiejętnie i precyzyjnie odpowiedziała na postawione w rozdziale metodycznym pytania i problemy badawcze.

Pozytywnie oceniam również ostatni fragment rozprawy doktorskiej, który stanowi zakończenie. Autorka odniosła się w nim do wszystkich kwestii zapowiedzianych we wstępie i rozdziale metodycznym, w tym hipotez: głównej i częściowych, przyjętego celu, a także problemów badawczych. Pewien uwagę chciałbym jednak zgłosić do tabeli 102, zatytułowanej „weryfikacja przyjętych hipotez badawczych”. W pracy nie wskazano bowiem w jaki sposób hipotezy te zostały zweryfikowane. Chciałbym podkreślić, że hipotezy powinno się weryfikować, falsyfikować lub konfirmować metodami statystycznym. Co prawda Autorka podaje, że weryfikacja hipotezy pierwszej jest częściowa „najwyższa korelacja postępu innowacyjnego regionu występuje w powiązaniu ze wskaźnikiem zatrudnienia w HT” (co to oznacza, co to jest korelacja postępu? p.r.). nie podaje jednak jak tej weryfikacji dokonała. Sumując chciałbym jednak zaznaczyć, że wszystkie wnioski, rekomendacje i przedstawione propozycje są uzasadnione, wyważone i trafnie sformułowane, stanowią zatem wkład Doktorantki w rozwój nauki.

Omawiana praca doktorska stanowi ważne i interesujące studium dotyczące problematyki wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych. Kompleksowa, często wykraczająca poza zdefiniowany cel analiza ma niewątpliwie charakter naukowy. Rozważania zawarte w pracy są merytorycznie poprawne, zdefiniowane problemy badawcze zostały rozwiązane, co zaprezentowano w strukturze i treści, a także ujęciu praktycznym. Elementy te stanowią niezaprzeczalny walor ocenianej rozprawy. Praca, moim zdaniem, podejmuje ważny i aktualny problem, którego rozwiązanie może przyczynić się do poprawy konkurencyjności regionów, zwłaszcza tych, których rozwój jest stosunkowo ograniczony. Jednocześnie należy podkreślić, że podjęta w rozprawie doktorskiej problematyka inspirowa do dalszych badań, zwłaszcza o charakterze empirycznym.

W kontekście zaprezentowanych wyników badań Autorki uzasadnione wydaje się być postawienie kilku pytań, do których prosiłbym Doktorantkę o ustosunkowanie się w trakcie publicznej dyskusji, a mianowicie:

- z punktu widzenia metodyki poprosiłbym doktorantkę o zaprezentowanie metod, za pomocą których weryfikowała przyjęte hipotezy oraz wyjaśniła co jej zdaniem oznaczają sformułowania: „optymalny hamulec” i „optymalna oferta”, które użyła formułując hipotezy,
- w pracy została postawiona teza „W Polsce poza nielicznymi wyjątkami oficjalna współpraca uczelni i biznesu pozostawia wiele do życzenia, natomiast rozwija się szara strefa tej współpracy”. Biorąc pod uwagę instytucjonalny charakter uczelni proszę wyjaśnić na czym polega „szara sfera współpracy między biznesem a uczelniami wyższymi”,
- w jaki sposób, i które z zaproponowanych rekomendacji, można zaimplementować do innych regionów, które nie mają charakteru transgranicznego.

5. Rezultaty badawcze rozprawy

Opiniowana rozprawa w całości jest bardzo ciekawa i interesująca, stanowi jednocześnie rozwiązanie oryginalnego problemu badawczego, zawiera bowiem wiele elementów twórczego wkładu do nauki, a także liczne i cenne walory poznawcze, i aplikacyjne. Ponadto praca wykazuje wysoki poziom merytoryczny i metodyczny, mogący być przykładem dla innych badaczy. W

recenzowanej rozprawie Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego stawiania i rozwiązywania problemów naukowych, dojrzałością w zakresie prowadzonych badań empirycznych, kompetentnością w interpretacji wyników tych badań, a także profesjonalizmem dotyczącym wnioskowania i formułowania rekomendacji z nich wynikających. W recenzowanej pracy zaprojektowała i przeprowadziła własne badania teoretyczne i empiryczne, stosując kilka metod badawczych, co pozwoliło jej rozwiązać wielowątkowy i skomplikowany problem, istotny zarówno z punktu widzenia naukowego, jak i praktycznego. Moim zdaniem do głównych walorów pracy zaliczyć należy tematykę, ważną, aktualną i niezwykle istotną z praktycznego punktu widzenia, która dotychczas nie znalazła należytego miejsca w literaturze przedmiotu, a także wysoki poziom naukowy prezentowanych zagadnień. W dużym zakresie przeprowadzone przez Doktorantkę badania miały charakter nowatorski, problematyka związana z systemami wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w określonych regionach nie doczekała się jeszcze wyczerpujących opracowań. W mojej opinii jest to praca o dużej pracowitości, przy czym do niewątpliwych walorów należałoby zaliczyć:

- interdyscyplinarny charakter, prócz niewątpliwych walorów w zakresie ekonomii, w pracy można dostrzec elementy nauk o zarządzaniu, finansach, geografii oraz gospodarce przestrzennej,
- tematykę rozprawy, ważną, aktualną i niezwykle istotną z praktycznego punktu widzenia, która dotychczas nie znalazła należytego miejsca w literaturze przedmiotu,
- wyraźnie określony motyw podjęcia badań, w tym jego uzasadnienie, logiczne nakreślenie problemów, a także poprawnie zdefiniowany cel,
- umiejętne zaprojektowanie badania naukowego o charakterze jakościowym, opartego na autorskim scenariuszu wywiadu pogłębionego,
- poprawność stosowania metod badawczych, znajomość ich walorów i mankamentów, a także zobrazowanie procesu badawczego przejrzystym i czytelnym schematem (s. 15),
- dobór, przegląd i analizę literatury tematu, zarówno polsko, jak i obcojęzycznej, jej retrospektywny przegląd i opracowanie,
- umiejętne łączenie zagadnień teoretycznych i ich praktyczna weryfikacja, a także ocena zjawisk ekonomicznych opisujących skomplikowaną problematykę dotyczącą systemów wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w obszarach transgranicznych,
- zidentyfikowanie i rozpoznanie szeregu uwarunkowań i możliwości rozwoju innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w określonych regionach,
- ukazanie złożonych i skomplikowanych stosunków, i zależności zachodzących w układzie: region – instytucje - uczelnie i organizacje badawcze – biznes i przedsiębiorstwo,
- dużą erudycję Autorki w zakresie omawianych zagadnień, w tym zarówno w ujęciu ogólnym, jak i szczegółowym, w zakresie w którym mieści się problematyka rozprawy,
- wnioski i rekomendacje zawarte zarówno w ostatnim rozdziale, jak i w zakończeniu, które mogą być podstawą twórczej dyskusji i polemiki,
- zidentyfikowanie kierunków dalszych badań, co świadczy o dużej dojrzałości badawczej Autorki i przyjętej metodyce badań,
- ponadto rozprawa napisana jest stosunkowo poprawną polszczyzną, przystępnie i zrozumiale, sposób prowadzenia argumentacji jest rzetelny, tekst zobrazowany jest dużą ilością tabel i wykresów, które zarówno wzbogacają treść rozprawy, jak i ułatwiają jej odbiór.

Mimo wysokiej wartości recenzowanej rozprawy Doktorantka nie ustrzegła się pewnych usterek i nieścisłości zarówno w ujęciu formalnym, jak i merytorycznym. Chciałbym jednak podkreślić, że nieścisłości i usterki często mają charakter dyskusyjny i polemiczny. Moim zdaniem do pewnych kontrowersji należą następujące aspekty:

- objętość pracy, która liczy 557 stron, a w której poruszono wiele aspektów niezwiązanych lub luźno związanych z tematem pracy i jej celem,
- prezentacja danych statystycznych, która w wielu miejscach przyjmuje postać raportu,
- podręcznikowe i popularno-naukowe zabarwienie części pracy, w których zaprezentowano teoretyczne, powszechnie znane kwestie, przykładowo dotyczące analizy źródeł finansowania działalności MŚP,
- struktura pracy, w której wyraźnie nie wyodrębniono części teoretycznej i empirycznej, poszczególne aspekty są pomieszane, co znacznie utrudnia odbiór,
- brak zachowania proporcji pomiędzy częścią empiryczną a teoretyczną, praktycznie nie można zidentyfikować, które elementy są efektem analizy literatury, a które wynikiem badań empirycznych, np. pojawia się pytanie, w którym miejscu jest analiza przeprowadzonych wywiadów,
- niedookreślona metodyka badania, z analizy wstępu trudno wywnioskować co jest przykładowo problematyką badania, czy są to innowacje, czy małe i średnie przedsiębiorstwa, czy regionalne wspieranie innowacji, czy regionalna płaszczyzna jako obszar działania wspierania innowacji,
- stosunkowo chaotyczna prezentacja metodyki badania, w tym w szczególności brak jest opisu badań ilościowych, nie wiadomo w jaki sposób zweryfikowano hipotezy badawcze sprecyzowane w pierwszej części rozprawy,
- brak sprecyzowania celów częściowych, w tym empirycznych i aplikacyjnych (które można zidentyfikować na podstawie lektury pracy),
- prezentowanie wyników badania w różnych horyzontach czasowych, które nie pokrywają się z przyjętym zakresem obejmującym lata 2007-2019,
- drobne usterki stylistyczne, literówki, błędy interpunkcji, a także występowanie błędów logiczno-językowych, skrótów myślowych oraz zdań o nieprawidłowej konstrukcji,
- omawiając niektóre kwestie (przykładowo innowacje, MŚP) Autorka przywołuje nieaktualną literaturę, nie wskazując jednocześnie, że analiza ma charakter retrospektywny.

Wspomniane niedostatki i wątki dyskusyjne nie zmieniają w pełni pozytywnej oceny rozprawy. Treść tej rozprawy jest bowiem świadectwem profesji i dojrzałości Doktorantki.

6. Konkluzja kwalifikacyjna

W świetle powyższej oceny rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Kieres pt.: „**Ocena systemów wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych na przykładzie Brandenburgii i Pomorza Zachodniego**” pragnę stwierdzić, że stanowi ona interesujące i oryginalnie rozwiązane zagadnienie naukowego. Praca niewątpliwie poszerza wiedzę w zakresie problematyki dotyczącej rozwoju działalności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw w kontekście wsparcia systemowego. Recenzowana rozprawa zrealizowana jest bardzo sumiennie, starannie i solidnie, a niewielkie mankamenty są wynikiem małego doświadczenia pisarskiego Doktorantki, a nie jej warsztatu badawczo-metodycznego. Szczególnie

podkreślam dużą umiejętność Autorki w posługiwaniu się naukowymi metodami badawczymi i to zarówno w zakresie analizy teoretycznej, jak i empirycznej. Dobór i analiza literatury, wykorzystane metody badawcze, merytorycznie poprawne wnioskowanie, wyważone i trafne rekomendacje pozwalają stwierdzić, że recenzowana rozprawa stanowi rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego.

Jednocześnie biorąc pod uwagę takie aspekty jak tematyka pracy, zdefiniowane problemy badawcze i ich umiejętne rozwiązanie, przegląd literatury, a także ponadprzeciętną pracowitość, którą wykazała pani mgr Aleksandra Kieres w procesie powstawania dysertacji, wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów o uznanie pracy doktorskiej mgr Aleksandry Kieres za wyróżniającą.

Sumując pragnę stwierdzić, że rozprawa **mgr Aleksandry Kieres pt.: „Ocena systemów wspierania innowacji małych i średnich przedsiębiorstw w regionach transgranicznych na przykładzie Brandenburgii i Pomorza Zachodniego”**, napisanej pod kierunkiem naukowym **dra hab. prof. US Krzysztofa Janasza**, odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim w świetle ustawy o tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. nr 65, poz. 595), i **stawiam wniosek o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.**

